

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

เกี่ยวกับ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เทศบาลตำบลห้วยหิน

จัดทำโดย

ฝ่ายอำนวยการ งานศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
เทศบาลตำบลห้วยหิน

คำนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราชการ 2560 มาตรา 57 รัฐต้อง (1) อนุรักษ์ พื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วยภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย สามารถปรับ ประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสมสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคฝ่ายอำนวยการ งานศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เทศบาลตำบลหงส์หิน ได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้จัดทำโครงการสำรวจฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่นเพื่อให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่นตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา เป็นปัจจุบัน และเพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญและมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น ต่อไป

ฝ่ายอำนวยการ งานศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
เทศบาลตำบลหงส์หิน
ผู้จัดทำ

สารบัญ

หน้า

บทนำ

ประวัติความเป็นมา	1-3
ข้อมูลเกี่ยวกับ ศาสนสถาน/วัดต่างๆ	4-11
ข้อมูลเกี่ยวกับ ประเพณีท้องถิ่น	12-14
ข้อมูลเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น	14-16
ข้อมูลเกี่ยวกับ สภาวัฒนธรรม	17
ข้อมูลเกี่ยวกับ คติความเชื่อ	18-23

บทนำ

พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ภายใต้บังคับกฎหมาย องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ต้องบำรุงรักษาศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น ตำบลภูเขาทอง อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นปัจจุบัน และเพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญและมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น

ประวัติความเป็นมา

ตำบลหงส์หินเดิมที่เป็นส่วนหนึ่งของตำบลอ อำเภอยางคำ จังหวัดเชียงราย ต่อมาตำบลอ และตำบลจุน ได้ยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอจุน เมื่อปี 2506 และ ปี 2508 ก็ได้รับการยกฐานะอีกครั้งเป็นอำเภอจุน อย่างเต็มตัว จนถึงปี 2519 มีการตั้งตำบลขึ้นใหม่อีกหนึ่งตำบลคือ “ตำบลหงส์หิน” โดยแยกออกจากตำบลอ ซึ่งได้ใช้ชื่อ พระธาตุหงส์หิน ที่ชาวบ้านนับถือมาแต่โบราณกาลมาตั้งเป็นชื่อตำบล จนถึงวันที่ 12 สิงหาคม 2520 ได้มีการตั้งจังหวัดใหม่ โดยแยกจากจังหวัดเชียงราย คือจังหวัดพะเยา จึงทำให้ตำบลหงส์หิน มาขึ้นอยู่กับ อำเภอจุน จังหวัดพะเยาจนถึงปัจจุบัน

ขนาดและที่ตั้ง

ตำบลหงส์หิน มีพื้นที่ประมาณ 48,722 ไร่ หรือประมาณ 77.95 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่อยู่อาศัย 26,464 ไร่ พื้นที่สาธารณะ 1,588 ไร่ พื้นที่ป่า 7,743 ไร่ ที่เหลือเป็นพื้นที่ไม่ได้จำแนก 12,927 ไร่ และมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

1.อาณาเขต ตำบลหงส์หินมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลแม่ลอย อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอจุน และตำบลอ่างทอง อำเภอเชียงคำ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลสันมะค่า อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

2.ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลหงส์หินมีลักษณะเป็นที่ราบ และมีภูเขาล้อมรอบทางด้านทิศตะวันตก พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 เป็นพื้นที่ราบ ใช้ในการทำเกษตร และเป็นที่อยู่อาศัย และประมาณร้อยละ 20 เป็นพื้นที่ราบสลับกับภูเขา ส่วนใหญ่ใช้เป็นที่เพราะปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง ยางพารา และใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์

3.ลักษณะภูมิอากาศ

ตำบลหงส์หินมีลักษณะภูมิอากาศแบบเขตร้อนอยู่ในเขตอิทธิพลลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้มี 3 ฤดู ประกอบด้วย

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม
ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือน มิถุนายน - กันยายน
ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม - มกราคม

4.การเมืองและการปกครอง

เทศบาลตำบลหงส์หิน มีหมู่บ้านในเขตการปกครอง จำนวน 13 หมู่บ้าน ดังนี้

1) หมู่ที่ 1	บ้านศรีจอมแจ้ง	8) หมู่ที่ 8	บ้านสักลอใหม่
2) หมู่ที่ 2	บ้านสักลอ	9) หมู่ที่ 9	บ้านพวงพยอมพัฒนา
3) หมู่ที่ 3	บ้านสัगतุง	10) หมู่ที่ 10	บ้านสัगतอง
4) หมู่ที่ 4	บ้านสักลัน	11) หมู่ที่ 11	บ้านสักพัฒนา
5) หมู่ที่ 5	บ้านพวงพยอม	12) หมู่ที่ 12	บ้านไผ่สีทอง
6) หมู่ที่ 6	บ้านพวงพยอมใหม่	13) หมู่ที่ 13	บ้านสันติสุข
7) หมู่ที่ 7	บ้านสันทราย		

เป็นหมู่บ้านในเขต เทศบาลทั้งหมด

5.ประชากร

- จำนวนหลังคาเรือนในเขตพื้นที่รับผิดชอบ 2,450 หลังคาเรือน
- จำนวนประชากรทั้งหมดในพื้นที่ตามฐานทะเบียนราษฎร 6,975 คน
- ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยประมาณ....90....คน/ตารางกิโลเมตร-

ข้อมูลประชากร ณ เดือน กันยายน 2556 (ฝ่ายทะเบียนและบัตรอำเภอจุน)

หมู่ที่	หมู่บ้าน	จำนวน/หลัง	ชาย	หญิง	รวม
0		1	1	-	1
1	บ้านศรีจอมแจ้ง	109	167	171	338
2	บ้านสักล่อ	149	205	227	432
3	บ้านสักทุ่ง	260	356	399	755
4	บ้านสักสัน	174	184	224	408
5	บ้านพวงพยอม	149	245	262	507
6	บ้านพวงพยอมใหม่	234	298	323	621
7	บ้านสันทราย	150	228	243	466
8	บ้านสักล่อใหม่	240	328	338	666
9	บ้านพวงพยอมพัฒนา	138	242	250	492
10	บ้านสักทอง	286	433	444	877
11	บ้านสักพัฒนา	169	252	272	524
12	บ้านไผ่สีทอง	260	277	197	474
13	บ้านสันติสุข	131	195	219	414
			รวม	2,450	6,975

ฐานข้อมูล
ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เทศบาลตำบลหงส์หิน

1.ฐานข้อมูลเกี่ยวกับ ศาสนสถาน

ลำดับที่ 1 วัดศรีจอมแจ้ง หมู่ที่ 1

วัดศรีจอมแจ้ง หมู่ที่ 1

วัดศรีจอมแจ้ง ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 1 ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2484 ซึ่งเดิมเป็นสำนักสงฆ์ อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน (ปัจจุบันเป็นอ่างเก็บน้ำของหมู่บ้าน) ต่อมาชาวบ้านเห็นว่าไม่เหมาะสม ที่วัดจะตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก เลยลงความเห็นกันว่าให้ย้ายวัดจากที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก มาอยู่ทางทิศตะวันออก ของหมู่บ้าน (ที่ตั้งปัจจุบัน) มีเนื้อที่ทั้งหมด 4 ไร่ อาณาเขต ทิศเหนือยาวประมาณ 2 เส้น (40 วา) ติดที่ดินเอกชน ทิศใต้ ยาวประมาณ 2 เส้น (40 วา) ติดที่ดินเอกชน ทิศตะวันออกยาวประมาณ 2 เส้น (40 วา) ติดที่ดินเอกชน ทิศตะวันตกยาวประมาณ 2 เส้น (40 วา) ติดถนน อาคารเสนาสนะประกอบด้วย วิหาร กุฏิสงฆ์ ศาลา

ลำดับที่ 2 วัดสักลอ หมู่ที่ 2

วัดสักลอ (เดิมชื่อวัดสักลวง) ตั้งอยู่เลขที่ 19 บ้านสักลอ หมู่ที่ 2 ตำบลหงส์หิน อำเภोजัน จังหวัดพะเยา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เป็นวัดเก่าแก่อายุประมาณ 131 ปี (2425 – 2556) ที่ดินตั้งวัด มีเนื้อที่ 2 ไร่ 12 ตารางวา น.ส.3 ก.มีคณะศรัทธาอุปถัมภ์คือชาวบ้านสักลอ หมู่ที่ 2 สร้างขึ้นในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นวัดแรกที่สร้างขึ้นในเขตชุมชนบ้านสักลอ เริ่มเดิมทีในปี พ.ศ. 2346 ได้มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง จำนวน 8 หลังคาเรือน นำโดย พ่ออ้อยฟัน แม่อ้อยแสนหลง ณ น่าน ได้พากันอพยพมาจากเมืองน่าน(จังหวัดน่าน) มาตั้งรกราก ที่บ้านสักลอในปัจจุบัน ต่อมา มีครัวเรือนขยายมากขึ้นถึง 60 หลังคาเรือน ได้พากันตั้งอารามขึ้นโดยให้ชื่อว่า “วัดสักลวง” ในปี พ.ศ. 2425 ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ต่อมาในปี พ.ศ. 2440 ได้มีพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่น ทรงโปรดเกล้าฯให้มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำหมู่บ้านและชุมชนเป็นครั้งแรก ชุมชนบ้านสักลอ วัดสักลอ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2491 ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2546 ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ว่า “พระพุทธรูปมณีพิทักษ์”

ลำดับที่ 3 วัดปัจฉิมवास

วัดปัจฉิมवास ตั้งอยู่บ้านสักทุ่งหมู่ที่ 3 ตำบลหงส์หิน อำเภोजัน จังหวัดพะเยา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 2 ไร่ 88 ตารางวา น.ส. 3 เลขที่ 277 อาณาเขต ทิศเหนือยาว ประมาณ 25 วา 1 ศอก ติดถนน ทิศใต้ยาวประมาณ 38 วา 1 ศอก ติดถนน ทิศตะวันออก ยาวประมาณ 26 วา 1 ศอก ติดที่ดินเอกชน ทิศตะวันตก ยาวประมาณ 18 วา 2 ศอก ติดถนน ที่ธรณีสงฆ์ จำนวน 2 แปลง เนื้อที่ 2 ไร่ 2 งาน 2 ตารางวา อาคารเสนาสนะ ประกอบด้วย อุโบสถ และกุฏิสงฆ์ มีคณะศรัทธาอุปถัมภ์ 2 หมู่บ้าน คือบ้านสักทุ่ง หมู่ที่ 3 และบ้านสักทอง หมู่ที่ 10 ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2480 โดยขอแยกศรัทธามาจากวัดสักล่อ โดยพระอ้าย ฐานุตโตโร เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก วัดปัจฉิมวาส ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ ปี พ.ศ. 2527 และได้จัดทำบุญฝังลูกนิมิต เมื่อปี พ.ศ. 253 ภายในวัดมีปูชนียสถาน ดังนี้ วิหาร กุฏิสงฆ์ ศาลาบาตร ศาลาการเปรียญ ปี พ.ศ. 2505 ได้ก่อสร้าง และได้บูรณปฏิสังขรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2546 ได้ก่อสร้างซุ้มประตูด้านทิศเหนือ แล้วเสร็จและทำบุญฉลอง เมื่อ วันที่ 18 – 19 กุมภาพันธ์ 2557

ลำดับที่ 4 วัดสั๊กสัน

วัดสั๊กสัน ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลหงส์หิน อำเภोजัน จังหวัดพะเยา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2517 โดยขอแยกคณะศรัทธามาจาก วัดปัจฉิมวาส โดยใช้ชื่อว่า “วัดสั๊กสัน” มีเนื้อที่ทั้งหมด 6 ไร่ 3 ตารางวา ได้จากการบริจาคของชาวบ้าน ภายในวัดประกอบไปด้วย วิหาร กุฏิสงฆ์ ศาลาบาตร ศาลาการเปรียญ หอระฆัง ปุชนิยวัตถุมิ พระพุทธรูปทองเหลือง

ลำดับที่ 5 วัดพวงพยอม หมู่ 5,9

วัดพวงพยอม ตั้งอยู่เลขที่ 76 บ้านพวงพยอม หมู่ที่ 5 ตำบลหงส์หิน อำเภोजัน จังหวัดพะเยา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินวัดมีเนื้อที่ 14 ไร่ 91 ตารางวา น.ส.3 เลขที่ 403 อาณาเขต ทิศเหนือยาวประมาณ 118 วา ทิศใต้ดินเอกชน ทิศใต้ยาวประมาณ 115 วา ทิศถนน ทิศตะวันออกยาวประมาณ 51 วา ทิศที่ดินเอกชน ทิศตะวันตกยาวประมาณ 36 วา ทิศที่ดินเอกชน อาคารสเนาสนะ ประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ ฌกฤษสังข์ ปุชนิยวัตถุมิ พระพุทธรูปหินทรายสมัยเชียงแสน อายุกว่า 700 ปี โดยมีการสำรวจค้นพบของ กรรมศิลปากร หลวงพ่อพุทธชินราช หลวงพ่อโสธร

วัดพวงพยอม เริ่มก่อตั้งขึ้นเป็นสำนักสงฆ์เมื่อปี พ.ศ.2514 และได้รับอนุญาตให้สร้างวัดเมื่อวันที่ 28 พ.ศ. 2520 กระทรวงศึกษาธิการประกาศตั้งวัดวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2522 โดยมีนายเมืองคำ จอมวงศ์เป็นผู้ขออนุญาต ในที่ดิน ซึ่ง นายยา สายก้อน เป็นผู้ถวายที่ดินให้สร้างวัด โดยใช้ชื่อว่า “วัดโพธิ์มงคลาราม” ต่อมา มี พระราชโองการโปรดเกล้าให้ใช้ชื่อว่า “วัดพวงพยอม” เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2523 ผู้รับสนองพระราชโองการคือ พลตรีประมาณ อติเรกสาร รองนายกรัฐมนตรี วัดพวงพยอมได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2524 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร การบริหารและการปกครองมีเจ้าอาวาสจำนวน 3 รูป คือ 1.พระอินตา ขนติภาโร 2. พระบุญเลิศ จนทโชโต 3. พระครูบุญมา มหัทธโน (พระครูอาทรบุญญาคม) องค์ปัจจุบัน การศึกษามีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เปิดสอน พ.ศ.2526

ลำดับที่ 6 วันพวงพยอมใหม่ (วัดหงส์หิน) หมู่ที่ 6

วัดหงส์หิน บ้านพวงพยอมใหม่ หมู่ที่ 6 ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา สังกัดคณะสงฆ์ มหานิกาย ได้รับอนุญาตให้สร้างเมื่อ วันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2521 โดยมี นายลบ ต้นกุล เป็นผู้ขออนุญาต ที่ดินของนายบุญธรรม รัตนโกสินทร์ เป็นผู้ถวายที่ดินให้สร้างวัด กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้ตั้งวัดเมื่อ วันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 มีเนื้อที่ 10 ไร่ 2 งาน 16 ตารางวา น.ส.3 เลขที่ 162 วัดหงส์หินได้รับพระราชทาน วิสุงคามสีมา เมื่อ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2539 อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ กุฏิสงฆ์

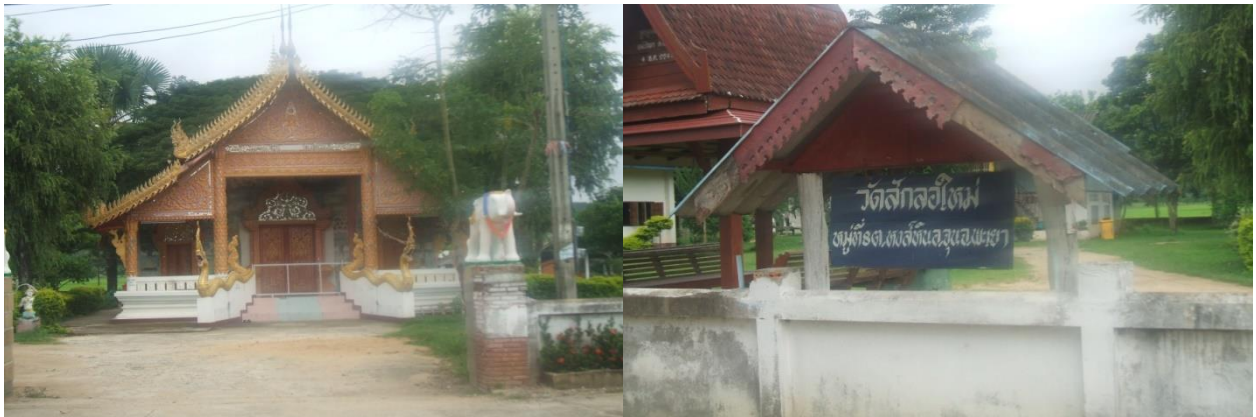
ลำดับที่ 7 วัดสันทราย หมู่ที่ 7

วัดสันทราย หมู่ 7

วัดสันทราย ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลหงส์หิน อำเภोजุน จังหวัดพะเยา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ได้รับอนุญาตให้สร้างวัด เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2526 กระทรวงศึกษาธิการประกาศตั้งวัดเมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2527 ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 7 ไร่ 1 งาน 96 ตารางวา น.ส.3 เลขที่ 2355 อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ และกุฏิสงฆ์

ลำดับที่ 8 วันสักลอใหม่ หมู่ที่ 8

วัดสักลอใหม่ ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 8 ตำบลหงส์หิน อำเภोजัน จังหวัดพะเยาสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2516 มีที่ดินตั้งวัด 6 ไร่ อาณาเขตทิศเหนือ ยาวประมาณ 55 วา ทิศถนน ทิศใต้ ประมาณ 55 วา ทิศถนน ทิศตะวันออกยาวประมาณ 44 วา ทิศถนน ทิศตะวันตก ยาวประมาณ 44 วา ติดลำเหมือง โดยแยกศรัทธามาจากวัดสักลอ หมู่ที่ 2 ซึ่งแต่เดิมเป็นที่ตั้งของโบราณสถานเก่าแก่ สมัยเวียงลอ มีอายุกว่า 900 ปี ชาวบ้านเรียกว่า “กู๋ป่าสัก” โดยมีพ่อหนานพรม สักลอ เป็นหัวหน้าพร้อมด้วยพ่อโต้น สักลอ พ่ออาจารย์หนานหลวงรินทร์ สักลอ พ่อทอง สักลอ พ่อหน้อยคำสักลอ ได้มีพ่อพันธ์ แม่จ้อย สักลอ และพ่อแก้ว แม่ไข สักลอ ได้บริจาคที่ดินให้เป็นสถานที่ก่อสร้าง โดยสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นพอเป็นสถานที่ทำบุญได้ และตั้งชื่อว่า วัดใหม่หงส์หิน สถานที่ตั้งวัดเดิมเป็นโบราณสถานสมัยเวียงลอ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “กู๋ป่าสัก” ซึ่งตอนแรกปรากฏเนินอุโบสถเก่า ๆ ให้เห็น ปัจจุบันได้สร้างวิหารครอบไว้ ต่อมาปี พ.ศ. 2532 ได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น วัดใหม่พัฒนา (วัดสันกำแพง) เมื่อปี พ.ศ. 2548 นายไสว จุลหา ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น ได้ดำเนินเรื่องขอเปลี่ยนชื่อวัด เป็น “วัดสักลอใหม่” เพื่อให้ตรงกับชื่อหมู่บ้าน ภายในวัดประกอบไปด้วย วิหาร ศาลาการเปรียญ พระเจดีย์ ศาลาบาตร กุฏิสงฆ์ หอฉัน ปูชนียวัตถุประกอบไปด้วย พระพุทธรูปทองเหลือง

2.ฐานข้อมูลเกี่ยวกับ ประเพณีท้องถิ่น

ลำดับที่ 1 ประเพณีสงฆ์พระธาตุหงส์หิน

ลำดับที่ 2 ประเพณี สงฆ์พระธาตุศิรีศรีเวียงลอ

ลำดับที่ 3 ประเพณีลอยกระทง

ลำดับที่ 4 ประเพณีตานก๋วยสลาก

ประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลได้มีการปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน เรื่องมีอยู่ว่ามีนางยักษิณคนหนึ่งมักจะเบียดเบียน ผู้คนอยู่เสมอ ครั้นได้ฟังธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว นางก็บังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในสัจจะคำสอนที่โหดร้ายก็กลับเป็นผู้เอื้ออารีแก่คนทั่วไปจนผู้คนต่างพากันซาบซึ่งในมิตรไมตรีของนางยักษิณคนนั้น ถึงกับนำสิ่งของมาแบ่งปันให้ แต่เนื่องจากสิ่งของที่ได้รับมีจำนวนมาก นางยักษิณจึงนำสิ่งของเหล่านั้นมาทำเป็นสลากภัต แล้วให้พระสงฆ์/สามเณร จับสลากด้วยหลักอุปโลกนกรรม คือสิ่งของที่ถวาย มีทั้งของที่มีราคาแพงและมีราคาน้อยแตกต่างกันไปตามแต่โชคของผู้ได้รับ การถวายแบบจับสลากของนางยักษิณจึงนับเป็นครั้งแรกของประเพณีทำบุญสลากภัตในพุทธศาสนา

ประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นการถวายทานโดยไม่เจาะจงผู้รับ จะทำกันตั้งแต่วันเพ็ญเดือน ๑๒ เหนือ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ใต้) จนถึงเที่ยงคืน (แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ใต้)

ความสำคัญ

ประเพณีตานก๋วยสลากเป็นประเพณีในพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างหนึ่งในล้านนาไทย ซึ่งสืบเนื่องมาจากค่านิยมที่สืบทอดมาช้านานคือ

๑. ประชาชนว่างจากการกิจการทำนา
๒. ประชาชนหยุดพักไม่เดินทางไกลเพราะเป็นฤดูฝน
๓. พระสงฆ์จำพรรษาอยู่อย่างพร้อมพร้อม
๔. ผลไม้มากและกำลังสุก เช่นส้มโอ ส้มเกลี้ยง กล้วย อ้อย ฯลฯ
๕. ได้โอกาสสงเคราะห์คนยากจน เป็นสังฆทาน
๖. ถือว่ามีอานิสงส์แรง คนทำบุญจะมีโชคลาภ
๗. มีโอกาสหาเงินและวัสดุบำรุงวัดก๋วยสลากแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ
 ๑. สลากน้อย หรือก๋วยเล็ก ใช้อุทิศแด่ผู้ตาย หรือเป็นกุศลมากขึ้น
 ๒. สลากก๋วยใหญ่ หรือสลากโชค หรือเป็นสลากที่บรรจุในก๋วยใหญ่ใช้เป็นมหากุศลสำหรับบุคคลที่มีกำลังศรัทธา และมีเงินทองมาก ทำถวายเพื่อเป็นปัจจัยถวายหน้า ให้มีบุญกุศลมากขึ้น

3.ฐานข้อมูลเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1.ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม

ที่	ชื่อ-สกุล	หมู่ที่	ด้านความรู้
1	นายคำ ปันสาร	1	เกษตรกรรม
2	นายพริ้ง ศักดิ์รุ่งเรือง	2	ปราชญ์เกษตร
3	นางสร้อย สักวา	2	ปราชญ์เกษตร
4	นายจำปา กันทะขู้	4	ปราชญ์เกษตร
5	นายแก้วมูล ปินตามูล	6	ปราชญ์เกษตร
6	นายคำรณ์ สายวงศ์เปี้ย	9	ปราชญ์เกษตร
7	นายสุธี วิจารพล	9	หมอดิน

3.2.ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม/จักสาน

ที่	ชื่อ-สกุล	หมู่ที่	ด้านความรู้
1	นายจันทร์ กองคำ	1	ด้านการจักสาน
2	นางบัวคำ สักลอ	2	ด้านการจักสาน
3	นางบัวไข สักลอ	2	ด้านการจักสาน
4	นางนารี สักลอ	2	ด้านการจักสาน
5	นายแก้ว สักลอ	2	ด้านการจักสาน
6	นายปัน สักลอ	2	ด้านการจักสาน
7	นายทา บุญสูง	4	ด้านการจักสาน
8	นายลือ ธาระชัย	4	ด้านการจักสาน
9	นายน้อย ชัยการ	5	ด้านการจักสาน
10	นายแถม ต้นกุล	6	ด้านการจักสาน
11	นายอินปัน วงศ์วัน	6	ด้านการจักสาน
12	นางหอม สักลอ	8	ด้านการจักสาน
13	นางลอง สักลอ	8	ด้านการจักสาน
14	นายคำ จันธิมา	8	ด้านการจักสาน
15	นายคำ สักลอ	8	ด้านการจักสาน
16	นายเคย เครือเทพ	9	ด้านการจักสาน
17	นายอุด จันธิมา	10	ด้านการจักสาน
18	นางสมัย สักลอ	10	ด้านการจักสาน
19	นางฟองจันทร์ อุดมชัย	11	ด้านการจักสาน
20	นางคำ จันคำ	11	ด้านการจักสาน
21	นายณรงค์ชัย หล้าเป็ง	12	ด้านการจักสาน

3.3.ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม

ที่	ชื่อ-สกุล	หมู่ที่	ด้านความรู้
1	นายดีบ คำปัน	2	นักดนตรีพื้นบ้าน
2	นายสมฤทธิ์ วงศ์กันทา	5	นักดนตรีพื้นบ้าน
3	นายอินทร์ ไจวงศ์	8	นักดนตรีพื้นบ้าน
4	นางออน กองแก้ว	8	นักดนตรีพื้นบ้าน
5	นายจรรย์ ไพเครือ	9	นักดนตรีพื้นบ้าน
6	นายพล ชื่นเมือง	9	นักดนตรีพื้นบ้าน
7	นายบุญฤทธิ์ วงศ์ชื่น	9	นักดนตรีพื้นบ้าน

3.4.ภูมิปัญญาด้านแพทย์ไทย

ที่	ชื่อ-สกุล	หมู่ที่	ด้านความรู้
1	หมอปู่	2	สาธารณสุข
2	หมอน้อย	2	สาธารณสุข
3	นางระเบียบ จันธิมา	2	หมอ รพสต.
4	นางประกายมาส ดอกหอม	3	แพทย์ไทย
5	นายภูวดล ดอกหอม	3	เภรีช
6	นายปฐมพงษ์ จันธิมา	3	แพทย์ไทย
7	นางสาวสอนทิพย์ ตาคำ	3	ทันตแพทย์
8	นางสาวศศิวิมล จันธิมา	3	พยาบาล
9	นางสาวศศิธร จันธิมา	3	พยาบาล
10	นางสาวกุลสตรี จันธิมา	3	พยาบาล
11	นางสาวนราพร พงศ์คำเพย	3	พยาบาล
12	นางสาวอนันท์นงค์ บุญสูง	3	เทคนิคการแพทย์
13	นายอาทิตย์ กันทะขู้	4	แพทย์ไทย

3.5.ภูมิปัญญาด้านหมอพื้นบ้าน

ที่	ชื่อ-สกุล	หมู่ที่	ด้านความรู้
1	นายปัน หวลอารมณ์	1	หมอพื้นบ้าน
2	นายโหล แสนราช	1	หมอพื้นบ้าน
3	นายนวนล สักล่อ	3	หมอพื้นบ้าน
4	นายเสาร์ เทียมเลิศ	3	หมอพื้นบ้าน
5	นายวงศ์ จันธิมา	3	หมอพื้นบ้าน
6	นายแก้ว ตาคำ	3	หมอพื้นบ้าน
7	นางเขียว สักล่อ	4	หมอพื้นบ้าน
8	นายเถิง จันธิมา	4	หมอพื้นบ้าน
9	นายสวน สักล่อ	11	หมอพื้นบ้าน

4.ฐานข้อมูลเกี่ยวกับ สภาวัฒนธรรม

สภาวัฒนธรรมตำบลหงส์หิน มีนายสุทัศน์ วิชัยโย ดำรงตำแหน่ง ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลหงส์หิน ซึ่งท่านได้มีการรวบรวมสิ่งของโบราณ หนังสือ ประวัติความเป็นมาของสถานที่ที่สำคัญในตำบลหงส์หิน ประวัตินุ้ยบ้าน วัด ไร่ และเปิดให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนได้เข้ามาศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของตำบลหงส์หิน และใช้เป็นสถานที่จัดฝึกอบรมทางวัฒนธรรม

5.ฐานข้อมูลเกี่ยวกัลป์ คติความเชื่อ

คติความเชื่อเรื่องผี พระธาตุ
ของชาวตำบลหงส์หิน อำเภोजุน จังหวัดพะเยา

ปัจจุบันตำบลหงส์หินแบ่งการปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน ได้แก่

- 1.บ้านศรีจอมแจ้ง หมู่ที่ 1
- 2.บ้านสักลอ หมู่ที่ 2
- 3.บ้านสัगतุง หมู่ที่ 3
- 4.บ้านสักสัน หมู่ที่ 4
- 5.บ้านพวงพยอม หมู่ที่ 5
- 6.บ้านพวงพยอมใหม่ หมู่ที่ 6
- 7.บ้านสันทราย หมู่ที่ 7
- 8.บ้านสักลอใหม่ หมู่ที่ 8
- 9.บ้านพวงพยอมพัฒนา หมู่ที่ 9
- 10.บ้านสัगतอง หมู่ที่ 10
- 11.บ้านสักพัฒนา หมู่ที่ 11
- 12.บ้านไผ่สีทอง หมู่ที่ 12
- 13.บ้านสันติสุข หมู่ที่ 13

คติความเชื่อเรื่องผี

จากการสำรวจพบว่าในตำบลหงส์หินปรากฏหอผีทั้งสิ้น 5 หอ ได้แก่

- 1.หอเจ้าหลวงซางคำ หมู่ 2 บ้านสักลอ
- 2.หอเจ้าแก้ว และหอเจ้ามด หมู่ 3 บ้านสัगतุง
- 3.หอเจ้าต้อย หมู่ 8 บ้านสักลอใหม่
- 4.หอเจ้าพ่อเสือหม่น หมู่ 6 บ้านพวงพยอมใหม่

“หอผี”

ตามความเข้าใจของชาวบ้านตำบลหงส์หิน หมายถึง สถานที่อยู่ของผีหลวง ผู้เฝ้าปกป้องรักษาคนในหมู่บ้าน บางครั้งก็เรียก “ดงเสือบ้านเสือเมือง” มีอุทยานภาพมากกว่าผีประจำตระกูล อันสถิตใน “ดงชาวบ้าน”

1.หอเจ้าหลวงซางคำ

ชาวบ้านหงส์หิน นับถือเจ้าหลวงซางคำเป็นใหญ่ เจ้าหลวงซางคำนี้เป็นลูกของฤาษีเจ้าหลวงคำแดง คอยหลวงเชียงดาว กับแม่ย่าขาว มีที่ประทับชั่วคราวบนดอยซางคำ (พระธาตุซางคำ) ตำบลหงส์หิน

หอเจ้าหลวงซางคำอยู่ในบริเวณหมู่ 2 บ้านสีกหล่อ ภายในหอคร่อมไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ กลางพื้นที่เป็นเรือนไม้ยกพื้นสูงไม่มีผนัง ยกเว้นท้ายห้อง ชาวบ้านใช้เป็นสถานที่ประทับทรงเจ้าหลวงซางคำ ท้ายห้องทำแท่นฐานยกสูงขึ้นจากพื้นประมาณ 10 เซนติเมตร เพื่อใช้เป็นที่นั่งของม้าทรง ไม่มีรูปเคารพใดๆ บนหอ ส่วนรูปปั้นเจ้าหลวงซางคำด้านหน้าหอ ปั้นขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ.2550 โดยช่างบ้านแพด อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย (สมัยนั้น)

พ่อมูล กันทะขู้ ผู้เป็นข้าจำเจ้าหลวงซางคำ เป็นผู้ทำพิธีอัญเชิญ แห่จากบ้านแพด มาเมื่อวันที่ 23 มกราคม 2550 มาประดิษฐานไว้หน้าหอเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2550 ราคามูลบูชารูปปั้น 35,000 บาท ในวันสงกรานต์ของแต่ละปี จะมีพิธีสักการะรูปปั้นเจ้าหลวงซางคำหนึ่งครั้ง

รอบเรือนไม้ยังปรากฏศาลอีกสามศาล ใกล้ต้นไม้ใหญ่ หน้าศาลาฆ่าไก่ มีศาลเจ้าม้าร่มขาว (ทหารรักษาเจ้าหลวงซางคำ) บริเวณบันไดทางขึ้นหอเจ้าหลวง หน้าห้องเก็บของ มีศาลเจ้าพ่อมหาวงศ์ (พี่ชายเจ้าหลวงซางคำ) ถัดไปเป็นศาลเจ้าม้าหางย่อง (คนเลี้ยงม้าเจ้าหลวงซางคำ)

ตามประวัติที่เล่าสืบกันมา ว่าเจ้าหลวงซางคำเป็นลูกของเจ้าหลวงคำแดงกับแม่ย่าขาว มีพี่น้องอีก 2 คน คนพี่คือเจ้าพ่อมหาวงศ์ เป็นทหารประจำอยู่ชายแดน คอยป้องกันประเทศ คนน้องคือเจ้าพ่อปวงคำ เจ้าหลวงซางคำเป็นคนกลาง เจ้าพ่อปวงคำนั้นเดิมมีศาลอยู่ในศาลเจ้าหลวงซางคำ ทว่าต่อมาชาวบ้านบ้านแม่ลอยหลวง อำเภอศรีดอนไชย จังหวัดเชียงราย ได้มาขออัญเชิญเจ้าพ่อปวงคำไปปราบฝิ่นที่บ้านแม่ลอยหลวง เมื่อปราบเสร็จก็เชิญเจ้าพ่อปวงคำประทับที่บ้านแม่ลอยหลวง นั้นเลย

ฝึกะ หรือผีปอบนี้พบอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านทางภาคเหนือ มี 2 ประเภท คือ ฝึกะหงอน กับ ฝึกะบ่ม

ฝึกะหงอน จะแสดงอาการร้องห่มร้องไห้ ขอกินอาหารสุกๆ ดิบๆ เมื่อเข้าร่าง และไม่ยอมออกจากร่างง่าย

ฝึกะบ่ม จะไม่แสดงอาการใดๆ ให้คนภายนอกรับรู้ จะสิงอยู่ในร่างคนเรื่อยๆ เมื่อยากินอาหารสุกๆ ดิบๆ ก็ชักนำจิตใจคนๆ นั้น ให้ไปหาทำให้ ร่างคนถูกฝึกะบ่มเข้าจะทรุดโทรมลงเรื่อยๆ เมื่อฝึกะออก คนก็ตายทันที ฝึกะชนิดนี้ไล่ออกง่ายกว่าฝึกะหงอน

เดิมเจ้าหลวงซางคำ ก็ถูกชาวบ้านหงส์หินเชิญมาจากดอยหลวงเชียงดาว เพื่อมาไล่ฝึกะที่บ้านหงส์หิน เช่นเดียวกัน ทว่าเมื่อไล่ฝึกะแล้ว ชาวบ้านก็สร้างหอผีไว้ให้ประทับ ตั้งแต่นั้น เจ้าหลวงซางคำจึงประทับอยู่บ้านหงส์หินเรื่อยมา

มีบ้างที่ หมู่บ้านอื่นมาเชิญเจ้าหลวงซางคำไปรักษาฝึกะ แต่เมื่อรักษาเสร็จแล้ว ท่านก็จะกลับมาอยู่หอเจ้าหลวงซางคำที่บ้านหงส์หินทุกครั้งไป

วิธีไล่ฝึกะของเจ้าหลวงซางคำ คือขุดหลุมไว้ใต้หอให้ลึกสักเมตร จากนั้นผู้ที่ยอมรับว่าตนถูกฝึกะเข้าสิง ซึ่งมานั่งรวมกันบนหอ ต่างก็พากันถอดแหวน เอาเสื้อผ้าเก่า หรือเส้นผม (ผมหอม) ที่เชื่อว่าสืบมาจากฝึกะ (เชื้อผี) โยนลงไปในหลุม ม้าทรงประทับเจ้าหลวงซางคำ ร่ายคาถา เสร็จแล้วจึงกลบหลุม หากฝึกะยังไม่ยอมออกเจ้าหลวงซางคำจะหวดด้ายหางปลา กระเบน เชื่อกันว่าหากมีใครลักลอบขุดเอาสิ่งของเหล่านั้นขึ้นมา จะถูกฝึกะทำให้เป็นผีดิบ คือ ผีที่แลบลิ้นยาว จับไถ่กินสดๆ

พิธีเลี้ยงถวายเจ้าหลวงซางคำ

จะจัดขึ้นปีละ 3 ครั้ง ตรงกับเดือน 4 เหนือ ขึ้น 13 ค่ำ (มกราคม) เดือน 6 เหนือ 13 ค่ำ (มีนาคม) เดือน 9 เหนือ ขึ้น 13 ค่ำ (มิถุนายน) ทุกครั้งที่จัดพิธี จะเลี้ยงถวายเจ้าหลวงด้วยไก่ เมื่อครบ 3 ปี จึงเลี้ยงด้วยควายครั้งหนึ่ง

จุดประสงค์ ในการเลี้ยงถวายเจ้าหลวง เพื่อให้เจ้าหลวงช่วยปกป้องรักษาชาวบ้านให้อยู่ดีมีสุข โดยงานจะเริ่มขึ้นเมื่อเวลา 8 โมงเช้า ชาวบ้านหมู่ 2 จะช่วยกันเอาไก่ ดอกไม้ เงินทอง รูปเทียน ไปที่ศาลเจ้าหลวง และช่วยกันปรุงอาหารจากไก่ที่นำมา เพื่อรอเวลาเข้าทรง โดยเมื่อเดือนมกราคม 2551 ที่ผ่านมา ชาวบ้านใช้ไก่เป็นจำนวน 8 กิโลกรัม ถวายเจ้าหลวง เวลา 10.00 น. จึงจะเริ่มพิธีเข้าทรงเจ้าหลวง ม้าทรงเป็นหญิง ชื่อ นางปวน สักล่อ อายุ 67 ปี เมื่อทรงจะนั่งผ้าถุงสีกาย สวมเสื้อขาว มีผ้าแดงคาดหัว คาดเอว สะพายดาบ คล้ายดั่งรูปปั้นหน้าหอ

ผู้ทำหน้าที่เชิญเจ้าหลวงประทับทรง เรียกว่า “ข้าจ้ำ” คนปัจจุบันเป็นชายชื่อ นายมูล กันทะขู้ อายุ 64 ปี ข้าจ้ำจะเป็นผู้ยกขันใส่ดอกไม้ขาว 9 ดอก รูป 9 ดอก ผ้านุ่ง เปียร์ และอาหารที่ปรุงแล้วให้ม้าทรง เพื่อขอให้ม้าทรงลงประทับ บางครั้งต้องจุดรูป 9 ดอก ถึง 3-4 ครั้ง เจ้าหลวง จึงยอมประทับทรง ในการประทับทรง นั้น บางครั้งจะมีเจ้าองค์อื่นมาประทับทรงด้วย คือ เจ้าหลวงคำแดง กับเจ้าพ้อมหาวงศ์ ซึ่งเป็นพ่อและพี่ชายเจ้าหลวงซางคำตามลำดับ นานครั้งจึงจะมีเจ้าปวงคำ น้องชายเจ้าหลวงซางคำมาประทับทรงสักครั้งหนึ่ง ส่วนม้าทรงนั้นมีคนเดียว

ระหว่างที่เจ้าหลวงตอบปัญหาข้อสงสัยของชาวบ้าน ดินฟ้า อากาศ น้ำฟ้า น้ำฝนที่จะใช้ทำนา เป็นต้น เจ้าหลวงจะมัดข้อมือชาวบ้านด้วยสายสิญจน์ไปพร้อมกันด้วย พิธีการตอบข้อสงสัยมีเรื่อยไป กระทั่งเลย เวลา 14.00 น. จึงออกจากม้าทรง ชาวบ้านจึงแยกย้ายกันนำเอาอาหารที่ปรุง ไปร่วมรับประทานอาหารกันนอกหอ (มีข้อห้ามที่รู้กันว่า ห้ามกินอาหารภายในหอ ซึ่งต่างออกไปจากหออื่นๆ ที่อนุญาตให้กินในบริเวณหอได้) ในแต่ละครั้งที่ทำพิธี จะมีคนมาร่วมงานจำนวนมาก

เรื่องการสืบทอดการเป็นม้าทรง

ชาวบ้านเชื่อว่าเกิดจากการเลือกของเจ้าหลวงซางคำ ม้าทรงคนก่อนไม่ได้เป็นคนกำหนดไว้ก่อนล่วงหน้า ม้าทรงก่อนหน้านางปวน สักล่อ คือ อ้อยมูล กันทะขู้ และก่อนหน้านั้นขึ้นไปอีกเป็น อ้อยไซ สักล่อ

เมื่อม้าทรงคนคนเก่าเสียชีวิต ชาวบ้านจะรู้ว่าใครคือม้าทรงคนต่อไป ต่อเมื่อวันงานพิธีเลี้ยงถวายเจ้าหลวง ม้าทรงคนใหม่จะปรากฏตัวขึ้นมาเอง เช่นเดียวกับการเลือกข้าจ้ำ ที่เกิดจากการตัดสินใจของพ่อหลวงซางคำ

มีกรณีพิเศษ คือ เมื่อครบ 3 ปี จึงมีการล้มควายเลี้ยงถวายเจ้าหลวงสักครั้งหนึ่ง ที่ไม่สามารถเลี้ยงควายได้ทุกครั้ง ก็สืบเนื่องมาจากเศรษฐกิจของคนในหมู่บ้านไม่ดี แต่ทว่าบางครั้ง ก็มีคนถวายควายเจ้าหลวงเป็นการส่วนตัวด้วยเช่นกัน

สำหรับคนล้มควายนั้น ในวันพิธี เจ้าหลวงจะเป็นผู้กำหนดเอง โดยชี้ไปในกลุ่มผู้มาร่วมพิธี ชาวบ้านเล่าว่า ใครที่ถูกชี้จะอึกเขม และสามารหล้มควายได้ แม้ไม่เคยล้มมาก่อนก็ตาม

2.หอเจ้าแก้วกับเจ้ามด

หอเจ้าแก้วกับเจ้ามด ตั้งอยู่ในที่เดียวกัน ในบริเวณหมู่ 3 บ้านสักท่ง ภายในบริเวณหอคร่อมไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ หอทั้ง 2 เป็นเรือนไม้ บนหอ นอกจากพวงมาลัยแล้ว ไม่มีรูปเคารพใดๆ ทั้งสิ้น

พิธีเลี้ยงถวาย

พิธีเลี้ยงถวาย จัดขึ้นในเดือน 4 เหนือ ขึ้น 13 ค่ำ (มกราคม) เดือน 7 เหนือ ขึ้น 13 ค่ำ (เมษายน) และเดือน 9 เหนือ ขึ้น 13 ค่ำ (มิถุนายน)

ม้าทรงเจ้าแก้ว คือ นางเขียว สักล่อ อายุ 74 ปี ส่วนม้าทรงเจ้ามด ในปัจจุบันยังไม่มีใครมาแทนม้าทรงคนก่อนที่ตายไปเมื่อปี พ.ศ. 2546 การเลี้ยงถวายเจ้าแก้วเจ้าแก้ว ก็เลี้ยงด้วยไก่เช่นเดียวกัน ส่วนพิธีกรรมมีความคล้ายคลึงกับพิธีเลี้ยงเจ้าหลวงซางคำ

เจ้ามด นั้น เดิมเมื่อครั้งที่ชาวบ้านยังถือผี 2 ตัว คือ เจ้ามด กับเจ้าหลวงซางคำ หอเจ้ามดก็อยู่บริเวณเดียวกันกับเจ้าหลวงซางคำ แต่เมื่อชาวบ้านทั้งสองมีความเห็นไม่ตรงกัน ชาวบ้านจึงแยกออกมาตั้งหอใหม่ ใกล้ๆ หอเจ้าแก้ว

สาเหตุที่ต้องไปตั้งใกล้หอเจ้าแก้ว ก็เนื่องจากในหมู่บ้านไม่มีที่สาธารณะ พอที่จะตั้งหอได้ จึงตั้งรวมกันกับหอเจ้าแก้ว

ส่วนหอเจ้าแก้วตั้งอยู่ที่เดิมมาก่อน ประวัติความเป็นมาสืบค้นไม่ได้ พ่อมูล กันทะขู้ เล่าว่า เห็นหอเจ้าแก้วมาตั้งแต่ยังเด็กๆ ปัจจุบันอายุ 64 ปี

เจ้ามดกับเจ้าแก้วนี้ก็มีฤทธิ์สามารถไล่ผีกะผีปอบได้ ทว่าไม่ขาดเหมือนเจ้าหลวงซางคำ คือ ผีที่ถูกไล่จากกลับมาเข้าร่างเดิมได้อีก ชาวบ้านหมู่ 3 หมู่ 4 หมู่ 8 จะนับถือเจ้ามดเจ้าแก้วกันมาก

3.หอเจ้าต้อย

เป็นหอเดี่ยว ตั้งอยู่ในบ้านนางใจมา สักล่อ หมู่ที่ 8 บ้านสักล่อใหม่ คล้ายเป็นผีประจำตระกูล มีคนนับถือในวงจำกัด ปัจจุบันมีประมาณ 10 คน เดิมหอตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านสักทุ่ง ต่อมาย้ายมาอยู่ที่บ้านม้าทรง คือ บ้าน นางใจมา สักล่อ

พิธีเลี้ยงถวาย

จัดขึ้นในเดือน 4 เหนือ ขึ้น 13 ค่ำ (มกราคม) เดือน 6 เหนือ ขึ้น 13 ค่ำ (มีนาคม) และเดือน 9 เหนือ ขึ้น 13 ค่ำ (มิถุนายน)

ม้าทรงเจ้าต้อย คือ นางใจมา สักล่อ อายุ 64 ปี การเลี้ยงถวายเจ้าต้อยก็เลี้ยงด้วยไก่เช่นกัน ส่วนพิธีกรรมมีความคล้ายคลึงกับพิธีเลี้ยงเจ้าหลวงซางคำ แต่ไม่มีฤทธิ์ไล่ผีกะ ผีปอบได้

4.หอเจ้าพ่อเสือหม่น

เจ้าพ่อเสือหม่น เป็นที่นับถือของชาวบ้านพวงพยอม หมู่ที่ 5,6,7 และ 9 จากการสำรวจพบว่าหอเจ้าพ่อเสือหม่นมีขนาดกว้าง สด รอบๆ บริเวณคร่อมไปด้วยต้นไม้ใหญ่ เช่น ต้นพะยอม บนศาลเจ้าพ่อว่างเปล่า ไม่มีรูปเคารพ

พ่อมูล กันทะขู้ เชื่อว่า เจ้าพ่อเสือหม่น เป็นเพียงผีประจำตระกูล อยู่ในดงชาวบ้าน ไม่ได้เป็นหอผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ประหนึ่งดังเป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อมีใครย้ายออกย้ายเข้ามาในหมู่บ้าน มีใครเกิดใครตาย ก็ต้องแจ้งเจ้าพ่อเสือหม่น เจ้าพ่อเสือหม่นจึงไม่มีฤทธิ์ไล่ผีปอบ แต่มีฤทธิ์ช่วยในการบันดาลโชคลาภทางการค้าขาย

ประวัติเจ้าพ่อเสือหม่นเกิดขึ้นภายหลัง ปรากฏเป็นเรื่องราวแจ่มชัดมากกว่าเจ้าหลวงซางคำ เจ้าแก้ว เจ้ามด และเจ้าต้อย มีป้ายบอกประวัติเจ้าพ่อเสือหม่น เรียบเรียงโดยพ่อชุม มะณี ดิดไ้วซังหอ ว่าเจ้าพ่อเสือหม่นเดิม เป็นนายพรานใหญ่ อยู่บนดอยจิกจ้อง ชื่อ ท้าวคำลือ ด้วยฝีมือในการล่าสัตว์ ทำให้เจ้าป่าเจ้าเขาที่รักษาหมู่สัตว์ทั้งหลายเคียดแค้นท้าวคำลือ จึงคิดหาทางกำจัดนายพรานใหญ่

วันนี้นายพรานนั่งห้างล่าสัตว์ เจ้าป่าก็แสร้งมิตรวางเลือกกลายเป็นเถรน้อยลูกพราน ล่อให้นายพรานลงจากห้าง เถรน้อยแปลงนั้น กางจ้อง(ร่ม) เดินมาบอกนายพรานว่า แม่ใกล้ตายแล้ว ให้พ่อรีบกลับบ้าน

บังเอิญที่ปลายร่มมีนกแซวเกาะอยู่ตัวหนึ่ง นกร้อยจิกจ้องจิกจ้อง นายพรานยิงปืนไปที่นกแซว แล้วลงจากห้างไปดู ปรากฏว่าไม่มีเถรน้อยกางจ้อง แต่พบเสือหม่นนอนตายอยู่ตรงที่ตนยิงนกแซว นายพรานจำได้ว่าเสือหม่นตนนี้ เคยช่วยเหลือตนมาหลายครั้งแล้ว ก็เกิดอาการเสียใจ ตามตามเสือหม่นไป ชาวบ้านก็เรียกเสือหม่นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พ.ศ.2548 ได้มีการแห่รูปปั้นเจ้าพ่อเสือหม่นจากบ้านแพต อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มาตั้งไว้หน้าหอ ชาวบ้านเล่าด้วยความภาคภูมิใจว่า ในวันนั้นมีขบวนรถที่ร่วมแห่มาถึง 53 คัน

เจ้าพ่อเสือหม่นนี้ มีฤทธาภาพทางด้านการค้า การขาย ผู้ที่จะไปค้าขายในตัวจังหวัด หรือไปทำงานประเทศนอก มักจะมามอบบานศาลกล่าวไว้กับเจ้าพ่อ เมื่อได้ผลดีจากการประกอบการค้าหรือทำงานประสบความสำเร็จแล้ว ก็มักจะมาแก้บน ส่วนมากจะบนด้วยหัวหมู

พิธีเลี้ยงถวาย

จะทำกันปีละครั้ง ในวันที่ 14 เมษายน ม้าทรงเป็นหญิง ชื่อ ตู อายุ 56 ปี ส่วนข้าวจ้ำเป็นชาย ชื่อ ใจมา สักล่อ อายุ 70 ปี โดยพิธีจะเริ่มตั้งแต่ 8.30 น.ชาวบ้านช่วยกันฆ่าและหมูประกอบอาหาร หลังจากนั้นจึงได้เริ่มพิธีทรงด้วยการเชิญทางข้าวจ้ำ เจ้าพ่อเสือหม่นจึงประทับทรง จากนั้นก็เป็นเวลาของการซักถามความปัญหาเรื่องดินฟ้าอากาศ น้ำฟ้าฝน หรือปัญหาส่วนตัว เสร็จพิธี ชาวบ้านจึงร่วมกับรับประทานอาหารที่ปรุงร่วมกันในหอ

ในแต่ละปี มักจะมีคนที่บนบานไว้กับเจ้าพ่อ เดินทางมาแก้บนในวันที่ 14 เมษายนด้วย บางคนก็บนเอาหนังกวางแปลง เอาลูกเกมาเล่น เอาคนตรีมาเล่น งานเลี้ยงถวายเจ้าพ่อจึงกลายเป็นงานใหญ่ประจำปีไป

เรื่องเล่าเจ้าพ่อเสือหม่นไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในหมู่บ้านอื่น นอกจากหมู่บ้านพวงพยอม เนื่องจากไม่ใช่ดั้งเดิม เป็นผีที่เชิญมาใหม่ เมื่อปี พ.ศ.2504 โดยผู้อพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านกลุ่มแรกๆ ผู้อพยพกลุ่มนี้มาจาก อำเภोजุน จังหวัดพะเยา จากนั้นจึงมีผู้อพยพจากลำปาง จากน่าน ตามเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่อยู่ใต้อาณาเขต

ความสำคัญของหอต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวบ้านตำบลหงส์หิน

เมื่อให้ชาวบ้านเรียงลำดับความสำคัญของหอทั้งหลาย พบว่า หอเจ้าหลวงช้างคำมีความสำคัญอันดับหนึ่ง หอเจ้าพ่อเสือหม่นมีความสำคัญลำดับถัดมา และหอเจ้าแก้ว เจ้ามด เจ้าต้อย มีความสำคัญในลำดับท้ายสุด

คติความเชื่อเรื่องพระธาตุ

ความเชื่อที่สำคัญอีกความเชื่อหนึ่ง คือ การบูชาพระธาตุ ซึ่งบริเวณตำบลหงส์หินมีด้วยกันหลายพระธาตุ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เหนือ (พฤษภาคม) ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านจะเดินทางไปนมัสการ และจุดบั้งไฟถวายพระธาตุ ตามสถานที่ต่างกันไป

- 1.ชาวบ้านหมู่ 3,4,13,10 บูชาพระธาตุช้างคำ
- 2.ชาวบ้านหมู่ 2,8,11 บูชาพระธาตุหงส์หิน
- 3.ชาวบ้านหมู่ 1 บูชาพระธาตุศรีจอมแจ้ง
- 4.ชาวบ้านหมู่ 5,6,7,9 บูชาพระธาตุกุด (พระธาตุศรีศรีเวียงล่อ)

พระเพชรบูรณ์ จันทโก รักษาการเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์พระธาตุช้างคำ ผู้นำชาวบ้านร่วมกันสร้างบันไดคอนกรีตขึ้นสู่พระธาตุ เล่าให้ฟังว่า บริเวณต้นบันไดทางขึ้น ที่เป็นอาคารหลังใหม่ และวิหาร ซึ่งพบเศษอิฐโบราณกระจัดกระจายนั้น ชาวบ้านเคยเล่าให้ฟังว่า เมื่อก่อนบริเวณดังกล่าวมีเนินเจดีย์ขนาดใหญ่ ต่อมาเมื่อโจรใช้รถไถไถเนินเจดีย์ลงเพื่อหาแร่ พระเพชรบูรณ์ จันทโก ได้เก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่พบส่วนหนึ่งไว้ในวิหาร มีฐานพระพุทธรูปหินทรายบ้าง ปูนปั้นประดับอาคารบ้างจำนวนไม่กี่ชิ้น

พระธาตุขางคำ

เป็นเจดีย์ขนาดเล็กบนยอดดอย ตั้งบนฐานกว้างประมาณ 4 เมตร ยาวประมาณ 4 เมตร ทาด้วยปูนขาว ปรางค์ฐานน เล่าเรื่องพระธาตุขางคำ ซึ่งพ่อสวน สักล่อ อายุ 72 ปี ได้มาจากหลวงพ่อบุญมี วัดสันป่าแก้ว ห้วยข้าวเก่า อำเภोजุน จังหวัดพะเยา พ่อสวนได้เล่าให้พระเพชรบูรณ์ จันทโก ฟังว่า ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งหมู่ภรรยาสาว พระ ยานินทร์และพระเจ้าอโศกธรรมมิกราช เสด็จมาถึงบริเวณหนึ่งเป็นที่กันดารน้ำกันดารข้าวมาก มีสองเฒ่าผิวเมื่อยคู่หนึ่งมา ถวายหัวมันพระพุทธเจ้า 3 หัว มหาอนันตเถระเจ้าจึงขอธาตุพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงลูบเกศาได้ 2 เส้น ยื่นให้พระ มหาอนันตเถระ พระเถระยื่นให้พระยานินทร์ พระยานินทร์เอากะบอกไม้รวก (ไม่ขางคำ) รับเอา เนรมิตชะอุบคำ (ผอบ ทองคำ) ใส่ไว้ป้องอุโมงค์ลึกลง 70 วา ถมด้วยดินละเอียด (ชาวบ้านเรียกว่าใจธาตุ) พระพุทธเจ้าจึงพยากรณ์ตามเนรมิตผู้ เฒ่าทั้งสองว่า “วันนี้นับว่า กันแต่มั่นล่ออยู่ว่าอัน ฐานะที่นี้จักได้ชื่อว่า เมืองล่อ แต่แล”

ต่อไปนี้ไปเป็นทิวเขา 3 ต้นรักษาพระธาตุอยู่ที่ต้นไม้เคียะ ต้นอยู่หนเหนือ อย่าตัดต้นไม้ต้นนั้นเลย จักเป็น อันตรายนักแล กันจักขึ้นแปงสร้าง ทิวเขาลี้ยเทวดา 3 ตน ด้วยเครื่องหวาน 3 เครื่องขาว 3 และอย่าห้อมีของควา ผู้จัก มาอยู่สถานที่แห่งนี้ ทิวได้เป็นบุคคลที่มีศิลปะวิเศษ กันว่าบุคคลใดมาสร้างมาสาส์กการะบูชา จะมีอายุหมั่นยืนยาว

ในสมัยก่อน เมื่อฝนแล้งดินแห้ง ชาวบ้านก็จะพากันขึ้นไปขอฝนจากพระธาตุ โดยเตรียมเครื่องสักการะเป็น ข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน น้ำส้มป่อย และต้องสวมกอบ สวมกูป กางจ้อง (ร่ม) ไปด้วยทุกครั้งเพราะพอชาวบ้านทำพิธี เสร็จฝนจะตกลงทันที ทั้งนี้เชื่อกันว่า พระธาตุขางคำ กับพระธาตุหงส์หิน เป็นพระธาตุพี่น้องกัน โดยพระธาตุขางคำ เป็นพระธาตุพี่ พระธาตุหงส์หินเป็นน้อง เพราะอยู่ใกล้กัน คอยขางคำจะสูงกว่าดอยหงส์หิน ชาวบ้านที่บ้านหงส์หินเล่า ว่า สมัยก่อนที่ไฟฟ้ายังไม่มี มักจะเห็นดวงธาตุทั้งสองเจดีย์ ลอยไปมาหากันอยู่เสมอ

พระธาตุหงส์หิน

ครูบาศีลธรรมเป็นประธานสร้างพระธาตุหงส์หินครอบก้อนหินเมื่อประมาณ 100 ปีที่แล้ว

ประวัติที่พอจะสืบค้นได้ เริ่มขึ้นก่อน พ.ศ. 2510 เกิดแผ่นดินไหว เจดีย์หงส์หินแตกแยกออกจากกันพบว่าภายใน มีก้อนหินก้อนใหญ่ รูปร่างคล้ายหงส์ คือ มีตัว มีปีก บริเวณหินด้านล่างมีร่องแตกลึกลงไป ชาวบ้านเล่าว่าเมื่อหย่อน เหยี่ยวลงดาดค์แดงลงไป จะไม่ได้ยินเสียงกระทบพื้นดินเลย

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2500 มีพระสงฆ์รูปหนึ่ง มาจากทางภาคอีสาน มาจำพรรษาบนพระธาตุหงส์หิน พระรูปนั้นได้ ลักลอบขุดฐานเจดีย์หงส์หิน บริเวณใต้ก้อนหิน จึงทำให้แผ่นดินสะเทือน ชาวบ้านขึ้นไปตามจับได้นำไปสอบสวนที่อำเภอ พระรูปนั้นให้การว่าไม่ได้อะไรเลย แต่พอมูล กันทะซู่เล่าว่า พระรูปนั้นได้พระเครื่องไปเต็มบาตร 2 ใบ ทว่าเป็นพระใหม่ ไม่ใช่พระเก่า พ่อสม กองแก้ว อายุ 63 ปี เล่าว่า ฐานคอนกรีตรอบก้อนหิน รูปเคารพพระเจ้าหงส์หิน และรูปหล่อ พระเจ้าหงส์หินกับแม่เฒ่าชีหลังหงส์ นั้นเกิดจากการบูรณะของอาจารย์อนันต์ คือ พระคุณเจ้านันทะพุทธธัมโม วัดธาตุ แสงแก้วมงคล อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา มีจารึกในซุ้มตั้งรูปเคารพเจ้าหงส์หินยืนถือดาบอยู่ 2 หลัก สลักทั้ง ด้านหน้าด้านหลัง เป็นประวัติเจ้าหงส์หิน ประวัติพระคุณเจ้านันทะพุทธธัมโม และประวัติการก่อสร้างว่า เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2526 พระคุณเจ้านันทะพุทธธัมโม เป็นประธาน เริ่มสร้างอนุสาวรีย์ ซุ้มฉัตร และกำแพงแก้ว เมื่อเดือนยี่ เหนือ แรม 4 ค่ำ เวลา 11.15 น. และทำบุญ 7 พฤษภาคม 2527 ตรงกับเดือน 8 เหนือ ขึ้น 8 ค่ำ เวลา 15.00 น. ต่อมา พ.ศ. 2540 ผู้สูงอายุตำบลหงส์หิน ได้ร่วมกันสร้างเจดีย์ขึ้นทางด้านหลังอนุสาวรีย์เจ้าหงส์หินขึ้น

ธาตุกุด หรือ พระธาตุศรีศรีเวียงล่อ หรือ พระธาตุหนองห้า

ในเขตบ้านสันทราย เป็นโบราณสถานร้าง ไม่ทราบประวัติความเป็นมา ที่เรียกว่าพระธาตุหนองห้าก็สืบ เนื่องมาจากพื้นที่ใกล้เคียงมีหนองน้ำ เรียกว่าหนองห้า ที่เรียกธาตุกุด เพราะยอดเจดีย์ตัวหักหายไป ส่วนชื่อพระธาตุศรี ศรีเวียงล่อ เป็นชื่อใหม่ อย่างน้อยก็คงเรียกกันมาภายหลัง พ.ศ. 2545